

4. Петухова Л. С. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: монографія / Л. С. Петухова. — Херсон: Айлант, 2007. — 200 с.
5. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования / И. В. Роберт. — М.: Школа-Пресс, 1994. — 254 с.
6. Співаковський О. В. Підготовка вчителя математики до використання комп'ютера у навчальному процесі / О. В. Співаковський // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 1999. — № 2. — С. 9–11.

УДК 371.13

Олена БІДА, Людмила ПРОКОПЕНКО

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ МАЛОКОМПЛЕКТНИХ ШКІЛ

У статті розглядаються шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу підготовки вчителів до викладання природознавчих дисциплін у початковій школі.

В статье рассматриваются пути усовершенствования учебно-воспитательного процесса подготовки учителей к преподаванию природоведческих дисциплин в начальной школе.

Ways of improving of the educational process of training teachers to teach natural sciences disciplines in elementary school are considered in the article.

Сільська школа за своїми здобутками займає важливе місце в системі освіти, в суспільстві. Вона не тільки реалізує освітні й виховні знання, а й відіграє позитивну роль у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва, соціально-економічного розвитку села; виконує важливу соціальну функцію, зберігає генетичний потенціал українського етносу.

Проблемі сільської школи приділяється неабияка увага в зв'язку з тим, що відродження і розвиток сільської школи — це насамперед відродження села, збереження і розвиток нашої держави. У малокомплектних школах, кількість яких постійно збільшується, організація навчально-виховного процесу має ряд істотних особливостей.

Питаннями малокомплектної школи та навчально-виховного процесу в ній займалися ряд методистів нашої та зарубіжних країн: Г. Аквілева, К. Гончарова, В. Горощенко, Г. Ковальчук, Л. Нарочна, О. Постнікова, О. Савченко, І. Степанов, Г. Суворова та ін. Останнім часом у різних навчальних установах створюються лабораторії сільської школи та сільської малокомплектної школи.

Особлива увага в малокомплектній школі приділяється самостійній роботі. Проблема самостійної освіти важлива в сучасній освітній індустрії, виходячи з висунутої Національною доктриною розвитку освіти проблеми «безперервності освіти, навчання протягом життя»: саме школі належить формувати потреби та здатність особистості до самоосвіти [5, с. 5].

Мета статті полягає у розкритті шляхів поліпшення підготовки студентів до організації самостійної роботи учнів у малокомплектній школі.

Поліпшення якості навчально-виховного процесу в школі, як того вимагає «Закон про освіту», залежить від удосконалення майстерності педагогічних кадрів. Тому головною магістраллю діяльності в університеті є підготовка творчої особистості вчителя для сучасної сільської школи. З метою поліпшення підготовки майбутніх учителів до роботи у класах-комплектах викладається спецкурс «Сільська малокомплектна школа», а також кожний методист читає тему щодо особливостей викладання певних дисциплін початкової ланки в умовах класів-комплектів. При цьому звертається увага на проблеми сільської малокомплектної школи, умови організації навчально-виховного процесу в ній тощо. У підручнику, підготовленому нами для студентів педагогічних факультетів, «Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання», цьому питанню

присвячено спеціальний розділ — «Сільська малокомплектна школа» [2]. При викладанні методики природознавства наголошується на особливостях проведення однопредметних та однотемних уроків природознавства і сільськогосподарської праці в такій сільській школі.

Проведення в малокомплектній школі уроків ознайомлення з навколишнім світом та природознавства при вивченні курсу «Я і Україна» має свою специфіку. Ці уроки найкраще ставити першими або останніми і проводити переважно окремо для одного класу. Але якщо цього не можна забезпечити й уроки проводять комплексно, бажано об'єднувати однопредметні уроки (природознавство — природознавство; сільськогосподарська праця — сільськогосподарська праця). На таких уроках можна проводити спільні етапи (наприклад: хвилинка календаря). Однопредметні уроки доцільніше компонувати так, щоб на них вивчалася спільна тема, тобто організувати їх як однотемні. Наприклад: узагальнюючий урок на тему: «Підсумок спостережень за сезон (місяць)», урок сільськогосподарської праці на тему: «Підготовка ґрунту до посіву і посадки».

Інтегрований характер змісту курсу «Я і Україна» дає змогу поєднувати вивчення природознавства з читанням, розвитком мовлення, трудовим навчанням. Розклад у цьому разі має бути гнучким, динамічним.

При викладанні методики природознавства особлива увага приділяється питанням організації самостійної роботи майбутніх учителів на уроках природознавства в умовах роботи малокомплектної школи. Звертається увага на умови організації навчально-виховного процесу сільської малокомплектної школи. Зокрема, пропонуються оптимальні варіанти для об'єднання класів у комплекти, визначаються відмінності методики і структури уроку в класі-комплекті. У зв'язку з тим, що значне місце на уроці малокомплектної школи відводиться самостійній роботі, для структури уроку характерні не назви етапів, а переходи: «з учителем — самостійно», «самостійно — з учителем», кількість яких визначається кількістю класів у комплекті, змістом предметів та рівнем сформованості в учнів прийомів самостійної роботи. Для комплекту з 2-х класів, один із яких — 1-й, оптимальна кількість переходів може бути 5–6. Із зростанням рівня самостійності першокласників кількість переходів зменшується до 4–5. Отже, учитель має 4–5 разів перебудуватися на занятті то з одним, то з іншим класом, пам'ятаючи весь час про головну мету уроку; вміти розподілити хвилини між учнями всіх класів так, щоб вони засвоїли матеріал саме на уроці [6].

Основна функція вчителя в умовах одночасної роботи з двома, трьома класами — пояснення нового матеріалу. У роботі під керівництвом учителя провідними є словесні методи — бесіда, розповідь, пояснення. І це цілком природно, адже в умовах обмеженого спілкування з учителем дуже важливо організувати таку діяльність, за якої діти чують зв'язне, логічне пояснення, емоційну розповідь або самі міркують уголос.

Самостійна робота пропонується у класах-комплектах на будь-якому етапі уроку: при перевірці раніше засвоєних знань, при сприйманні та усвідомленні нового навчального матеріалу, а також при його закріпленні. Ця діяльність буде проходити успішно лише в тому разі, коли дитина зрозуміла мету, їй цікаво її досягти, вона володіє навичками виконання тих дій, які запропоновані класоводом. Для цього молодшим школярам роздаються індивідуальні картки, в яких записано рекомендований план міркування.

У зв'язку з тим, що важливим резервом удосконалення навчально-виховного процесу в малокомплектній школі є формування в учнів умінь працювати з книгою, у підручнику для вищих навчальних закладів «Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання» [2] названо основні прийоми, які варто використовувати у роботі з навчальною книгою. Організуючи самостійну роботу з підручником, слід мати на увазі те, що ці книги створювалися без урахування специфіки малокомплектної школи. Тому вчитель має продумати ряд запитань та завдань, які б допомогли спрямувати увагу дітей на виявлення ознак різних предметів та явищ, що зображені на малюнках.

Самостійна робота учнів на уроці вимагає диференційованого керівництва з боку вчителя залежно від змісту і форми роботи, її обладнання, індивідуальних особливостей учнів і підготовки класу в цілому.

Труднощі в роботі вчителя класу-комплекту пов'язані з обмеженістю використання різноманітних прийомів навчання, неможливістю провести евристичну бесіду, емоційну розповідь. Уникнути недоліків у роботі з класом-комплексом, де в наявності мала наповнюваність, але декілька класів, можливо за умови знаходження оптимального варіанта поєднання індивідуальних і фронтальних форм організації навчання. А це успішно досягається у процесі навчальних дій.

Як зазначає О. Савченко, специфіка проведення уроків у класі-комплексі зумовлює різноманітність самостійних робіт, які є обов'язковим компонентом кожного уроку. Самостійні роботи розвивають увагу дітей, виробляють здатність міркувати, формують самостійність як рису характеру дитини [6, с. 104]. У малокомплектній початковій школі перш за все необхідно навчити школярів працювати самостійно з наочними посібниками, приладами, підручником тощо. При організації цього виду діяльності перед дітьми варто чітко поставити мету завдання та визначити шляхи його виконання. При вивченні дисциплін природничого циклу недопустимо всю самостійну роботу зводити до читання й переказування підручника.

Тривалість самостійної роботи зумовлюється складністю і обсягом завдань. Зрозуміло, що обсяг роботи в одному класі залежить від зайнятості класовода з другим класом. Тому час, що виділяється на самостійну роботу молодших школярів, може становити від 25 % до 75 % часу уроку. Учитель має чітко визначитись із завданнями та часом, що відведений на виконання самостійної роботи, бо затримка у виконанні завдань учнями одного класу може призвести до порушення спланованого ходу уроку в класах комплексу. Основними недоліками розподілу часу в класі-комплексі є фактична його втрата (великі паузи) і неправильне дозування окремих етапів заняття або видів роботи. Це зумовлено багатьма причинами: часті й багатослівні пояснення наступної роботи, обмаль завдань або невміле їх використання для індивідуальної роботи, нераціональні способи перевірки виконаної роботи, невдала організація робочого місця тощо.

Форму самостійних завдань треба урізноманітнювати, щоб у сприйманні матеріалу брали участь різні види пам'яті: зорова, слухова, моторна.

На успіх самостійної роботи істотно впливає спосіб постановки завдання (його формулювання, вказівки щодо послідовності опрацювання матеріалу, розробка інструктажу до проведення дослідів тощо). Якщо вказівки мають загальний характер, бажано оформити їх у вигляді пам'ятки, яку в потрібний час вивішують на дошці.

На заняттях також звертається увага на проблеми навчання обдарованих дітей, а також на організацію позакласної роботи в малокомплектній школі.

Ступінь самостійності на уроках має визначатися в кожному конкретному випадку, але в цілому самостійність у роботі учнів повинна постійно зростати. Завдання для самостійних робіт мають бути середньої дидактичної складності, яка теж постійно зростає. Для учнів, які гарно вчаться, проявляють особливий інтерес до предмета, слід давати додаткові завдання.

Самостійні роботи учнів на уроці вимагають диференційованого керівництва з боку вчителя залежно від змісту і форми роботи, її обладнання, індивідуальних особливостей учнів і підготовки класу в цілому. Вчитель має знати, чи є в учня потрібні навички, чи впевнений він у своїх силах, чи вимогливий до роботи.

Виконану самостійну роботу педагог має перевірити, оцінити й підвести підсумки. Деякі роботи, особливо на перших порах, можуть зачитуватися учнями на уроці, що дає змогу всьому класу проаналізувати свою працю і оцінити її одразу ж після виконання. Для організації самоконтролю використовують переносні дошки з відповідями, підписами; таблиці, схеми тощо.

Отже, правильно організована самостійна робота в умовах малокомплектної школи набуває великого значення. Успіх її організації визначає успіх навчальної роботи в цьому типі шкіл.

Перспективним є вдосконалення підготовки майбутніх учителів для роботи в класах-комплектах з орієнтацією на сучасні акценти освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аквилева Г. Н. Преподавание природоведения в малокомплектной школе / Г. Н. Аквилева, Е. А. Постникова, Г. Ф. Суворова. — М.: Просвещение, 1990. — 94 с.
2. Біда О. А. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання: навч. посібник для студентів пед. факультетів вищих навч. закладів та класоводів / О. А. Біда. — К.—Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. — 400 с.
3. Горощенко В. П. Методика преподавания природоведения / В. П. Горощенко, И. А. Степанов. — М.: Просвещение, 1984. — 159 с.
4. Нарочна Л. К. Методика викладання природознавства / Л. К. Нарочна, Г. В. Ковальчук, К. Д. Гончарова. — К.: Вища школа, 1990. — 304 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти / Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 // Освіта України. — 2002. — № 33 (23 квітня). — С. 4–6.
6. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. — К.: Магістр-S, 1997. — 256 с.

УДК 371.14

Надія ВАСИЛЬКІВСЬКА

ЗМІСТОВИЙ І ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАННЯ РІДНОЇ МОВИ

У статті розглянуто теоретико-методичні аспекти підготовки студентів факультету підготовки вчителів початкових класів до використання педагогічних технологій на уроках рідної мови в початковій школі.

В статье рассматриваются теоретико-методические аспекты подготовки студентов факультета подготовки учителей начальных классов к использованию педагогических технологий на уроках родного языка в начальной школе.

In the article theoretic-methodical aspects of preparation of students of department of teaches of primary classes consider to use of pedagogical technologies on the Ukrainian lessons at primary school.

Створення життєздатної системи освіти є першочерговим завданням в умовах кардинальних змін в економіці, політиці, науці й техніці.

Оновлення національної освітньої системи передбачає вирішення таких невідкладних питань як орієнтація на людину, фундаментальні цінності, демократизація та гуманізація освіти. Як зазначає В. Кремень, потрібна принципово нова демократична освітньо-педагогічна технологія. На всіх щаблях освіти від початкової до вищої школи необхідна переорієнтація з інформаційного на проблемно-діяльнісний тип освіти. А для цього потрібні добре підготовлені фахівці, досвідчені вихователі [7].

Учитель сучасної школи має орієнтуватися на технологічні підходи до оновлення шкільної практики викладання навчальних дисциплін. Тому перед професійною педагогічною освітою виникла проблема розробки теоретико-методичних засад підготовки майбутніх учителів початкової школи до вмілого використання навчальних технологій.

Розв'язанню цієї проблеми присвячено дослідження І. Дичківської, Л. Коваль, О. Комар, О. Пехоти, Н. Побірченко, О. Пометун та ін. Недостатньо розробленими, на наш погляд, залишаються аспекти підготовки студентів факультету підготовки вчителів початкових класів до використання педагогічних технологій на уроках мови в початковій школі.